

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Побудова правової держави повинна постійно супроводжуватися вдосконаленням правових відносин і законодавства, що їх регулює. Значущість проблеми дослідження полягає в тому, що захищене судом право громадянина не буде реалізовано, якщо воно залишається без реального виконання. Згідно зі ст. 124 Конституції України, судові рішення є обов'язковими для виконання на всій території нашої держави.

Однією з багатьох причин неналежного і несвочасного виконання судових рішень є процесуально-правові колізії і непорозуміння, які у багатьох випадках призводять до фактичної відсутності належної взаємодії судів та органів Державної виконавчої служби. Внаслідок цього ефективність діяльності Державної виконавчої служби як ланки механізму захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб знижується, оскільки не забезпечується виконання передбачених частиною другою ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» норм щодо своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень судів. Натомість, оскільки виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження, неефективність виконання рішень судів зводиться нанівець захист у суді прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, знижує довіру до судової влади. Актуальність теми полягає в тому, що необхідно з'ясувати, чи включає в себе поняття правосуддя примусове відновлення порушеного права у виконавчому провадженні. Потрібно зазначити, що наукові розробки, опосередковано присвячені даній проблемі, були започатковані вченими, що працювали й працюють у таких галузях права, як адміністративний, цивільний і господарський процеси. Це, зокрема, Ю. Білоусов, С. Фурса, С. Щербак, М. Штефан, В. Авер'янов, В. Шерстюк, О. Бандурка, Д. Фіолевський, С. Лобанцев та інші. Вказані вчені своїми працями надали істотну наукову допомогу і створили підґрунтя для подальших досліджень. Однак спеціальних розвідок щодо проблеми взаємодії судів та Державної виконавчої служби й досі немає. Дану проблему необхідно вирішувати в історичній, правовій та практичній площині.

Насамперед, слід зазначити, що вітчизняна система виконання судових рішень пройшла досить складний шлях реформ і перетворень, які і на даний час не закінчилися. На початку ХХ ст. існував інститут судових приставів, а виконання судових рішень розглядалося як

складова частина судової діяльності. За часі радянської влади виконавче провадження було заключною стадією цивільного та арбітражного процесів, що здійснювалися судовими виконавцями. Такий підхід підкріплювався тими обставинами, що норми, які регулювали діяльність суду і судових виконавців, містилися в Цивільно-процесуальному кодексі. Але після набуття Україною незалежності проблемами виконання судових рішень протягом восьми років продовжувала опікуватися судова влада.

З 1991 р. в Україні почався інтенсивний процес ринкових перетворень, пов'язаний із зміною форм власності, принципів господарювання і появою різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності. Попри зазначені реформи в економічному та соціальному плані, відповідне законодавство, в тому числі й цивільно-процесуальне, продовжувало залишатися без адекватних змін. Поза увагою законодавця лишилися новостворені суб'єкти підприємницької діяльності в частині виконання судових рішень, не втратив чинності Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р., а основним нормативним актом, який детально регулював норми виконавчого провадження залишалася Інструкція про виконавче провадження 1985 р. колишнього СРСР, що не витримувало жодної критики. Через це діяльність виконавчої служби фактично була зруйнована. Авторитет судових виконавців знизився, а кредитори прагнули вирішувати проблеми щодо виконання судових рішень шляхом звернення до кримінальних структур, де рішення завжди виконували своєчасно і в повному обсязі. У цих умовах держава була просто зобов'язана вжити адекватних заходів щодо поліпшення такого становища. Тому наступним етапом у реформуванні виконавчого провадження стало прийняття Законів України «Про Державну виконавчу службу» (1998 р.) та «Про виконавче провадження» (1999 р.). Окрім того, на системі виконання судових рішень позначилося й прийняття Конституції у 1996 р. Так, згідно зі ст. 6 Основного Закону державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову. У цій системі кожна гілка влади є самостійною та здійснює свої повноваження відповідно до законів України і виглядає як орган або система органів конкретного спрямування. Органи виконавчої влади здійснюють управлінську діяльність з виконання законів та інших нормативно-правових актів, а органи судової влади здійснюють правосуддя. На підставі

такого поділу згідно з частиною першою ст. 2. Закону України «Про виконавче провадження» та частини першої ст. 1 Закону України «Про Державну виконавчу службу» примусове виконання судових рішень покладається на Державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України. Таким чином захист матеріального права здійснюється спочатку органами судової влади через розгляд справ та прийняття судових рішень, а потім органами державної виконавчої влади при здійсненні Державною виконавчою службою своїх повноважень.

Вказану позицію законодавця заперечує С. Демченко та деякі інші фахівці в галузі процесуального права, передусім господарського, які зазначають, що принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову не може бути обґрунтуванням відокремлення виконавчого провадження від здійснення правосуддя та віднесення першого до управлінської діяльності. Оскільки робота адміністративних органів будується на інших принципах, то виконання ними судових рішень має наслідком певні втрати у системі гарантій при здійсненні виконавчого провадження. Основними аргументами на користь визнання виконання рішень суду складовою частиною правосуддя є:

1) нерозривний зв'язок виконавчого провадження з попередніми стадіями провадження, що зумовлюється єдністю цілей правосуддя, які полягають у захисті порушених або оспорюваних прав, свобод або інтересів фізичних осіб, економічних прав та інтересів юридичних осіб;

2) виконання судових рішень відбувається у процесуальній формі, чим забезпечуються гарантії прав усіх осіб, що беруть участь у виконанні актів правосуддя;

3) при виконанні судових рішень суд залишається головним і активним його учасником.

Після такої аргументації наступною є констатація, що відокремлення виконавчої служби від судової влади, підпорядкування її органу виконавчої влади, є необґрунтованим та спрямоване на руйнацію принципу обов'язковості судових рішень і послаблення судового контролю за їх виконанням [6, 8].

Теорія права і відповідно конституційне і процесуальне законодавство визначають поняття правосуддя як правозастосовчу діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ з метою охорони прав, свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та держави. Наведене визначення не вказує, що виконання судових рішень є складовою частиною

правосуддя [7, 50]. З огляду на це, виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження, спрямована на примусове виконання рішень судів, не може бути визнана складовою частиною правосуддя. Аргументи на користь визнання виконання рішень судів складовою частиною правосуддя свідчать лише про нерозривний зв'язок правосуддя і виконання судових рішень.

Відокремлення виконавчої служби від судової влади і підпорядкування її органу виконавчої влади не є чинником, спрямованим на руйнування принципу обов'язковості судових рішень, оскільки цей принцип закріплено у ст.ст. 124, 129 Конституції України. Він має вирішуватися шляхом удосконалення та ліквідації неузгодженостей і протиріч між нормами діючих законів й інших нормативних актів, оскільки це обставини є значною перешкодою для працівників Державної виконавчої служби на шляху виконання судових рішень, що додатково ускладнюється необґрунтованими рішеннями судових органів, а також реформування діяльності органів виконання судових рішень. Без цього фактична і належна взаємодія судів та органів Державної виконавчої служби неможлива.

Для підвищення ефективності діяльності Державної виконавчої служби та виконання в Україні рішень судів необхідно розглянути можливі варіанти подальшого реформування системи органів Державної виконавчої служби та системи виконання в цілому. Науковцями пропонуються чисельні зміни – реформування (укрупнення) органів юстиції та Державної виконавчої служби шляхом об'єднання кількох прилеглих територіальних структур, подальше розширення штату державних виконавців, покращення матеріального забезпечення органів Державної виконавчої служби тощо. Як зазначає В. Секерня, вказані пропозиції є заходами локального характеру, що не тягнуть за собою принципових, докорінних змін структури органів примусового виконання судових рішень. Окремі з цих змін вже проводилися (збільшення чисельності штату, поліпшення матеріально-технічного забезпечення), але це не підвищило ефективність примусового виконання рішень судів. Це сталося через прояв примітивної людської психології – старі державні виконавці передавали чисельні залишки справ новим, залишивши собі лише перспективні виконавчі провадження або ті, за якими можна заробити винагороду. Нові недосвідчені виконавці в свою чергу мають незначну ефективність роботи, не можуть виконати всі провадження, кількість яких на кожного працівника становить нерідко становить по кілька тисяч на рік (наприклад, у відділі Державної виконавчої служби Соснівського району

м. Черкаси на кожного виконавця припадає близько 2 тис. справ на рік) [8, 200].

Одним із варіантів організації та діяльності Державної виконавчої служби є її подальше вдосконалення на базі чинного законодавства із завершенням внесення змін до нього в межах концепції, яка на сьогодні вже існує. Так, для удосконалення системи реалізації арештованого майна необхідно надати державному виконавцю право самостійно організувати реалізацію арештованого майна незалежно від його кількості, вартості і до яких фондів воно належить. Це дасть змогу зберегти у значному розмірі грошову суму від реалізації майна боржника і сприятиме захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб у виконавчому провадженні [9].

На нашу думку, дуже позитивним є те, що одна з концепцій передбачає існування інституту приватних виконавців, який має функціонувати поряд із державним аналогом. Згідно з нею, стягувачу надається право самостійно визначати орган примусового виконання – державний чи приватний. Водночас, структура та повноваження Державної виконавчої служби і системи приватних виконавців мають будуватися на принципах рівності та узгодженості. Однак на законодавчому рівні слід закріпити за державними виконавцями виключне право щодо виконання рішень окремої категорії (принцип диференціації виконавчих проваджень), зокрема стягнення коштів на користь держави з Державного чи місцевого бюджетів або бюджетних організацій й установ, щодо конфіскації майна тощо. Запровадження інституту приватних виконавців дозволить зменшити витрати та утримання Державної виконавчої служби та її діяльності, навантаження на Державний бюджет. На жаль, в Україні ніхто серйозно не підтримує ідею створення інституту приватних виконавців, який ефективно працює в багатьох країнах Європейського Союзу. Україна, яка майбутній учасник цього об'єднання, має йти курсом адаптації національного законодавства до норм Євросоюзу. Сподіваємося, що в майбутньому це буде реалізовано.

Підводячи підсумки дослідження проблеми взаємодії судів та органів Державної виконавчої служби, можна дійти наступних висновків:

1. Виконання судових рішень не є складовою частиною правосуддя і воно не включає відновлення порушеного права у виконавчому провадженні. Відновлення права відбувається у процесі здійснення правосуддя шляхом реалізації судової влади через відповідне судочинство, тобто діяльність щодо вирішення конкретних справ у порядку, встановленому процесуальним законодавством. Будь-які аргументи на користь визнання виконання рішень судів складовою частиною правосуддя свідчать лише про нерозривний зв'язок правосуддя (судочинства) з виконанням судових рішень.

2. Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження повинна розглядатися як дієвий процесуальний механізм, спрямований на реалізацію конституційного принципу щодо обов'язкового виконання судових рішень для забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, громадянина, юридичних осіб та держави.

3. Для належного виконання вимог ст. 124 Конституції України щодо повної реалізації принципу обов'язкового виконання судових рішень необхідно усунути наявність значної кількості неузгодженостей і протиріч між нормами законів й інших нормативних актів, що створюють перешкоди для працівників Державної виконавчої служби, шляхом подальшого вдосконалення чинного законодавства щодо примусового виконання судових рішень із завершенням внесення змін до законодавства України взагалі і відповідного реформування організації та діяльності системи органів Державної виконавчої служби на підставі розроблених концепцій. Внаслідок цих змін буде повністю вирішено проблему ефективності й належної взаємодії судів та органів Державної виконавчої служби, яка прямо впливає на реалізацію принципу, закріпленого ст. 124 Конституції України, щодо обов'язкового виконання судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фіолевський Д. Державна виконавча служба України: Навч. посіб. / Фіолевський Д., Лобанцев С., Мезенцев С. – К. : Алерта, 2004. – 564 с. 2. Фурса С. Виконавче провадження в Україні: Навч. посіб. / Фурса С., Щербак С. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 356 с. 3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВРУ). – 1996. – № 30. – Ст. 141. 4. Про Державну виконавчу службу: Закон України від // ВВРУ. – 1998. – № 36-37. – Ст. 243. 5. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. // ВВРУ. – 1999. – № 24. – Ст. 207. 6. Демченко С. Судочинство на

холостому ходу / С. Демченко // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 100 (8 червня). – С. 8. 7. Юридична енциклопедія 8. Секерня В. Перспективи розвитку діяльності Державної виконавчої служби в Україні на шляху становлення правової держави / В. Секерня // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник наукових праць. – Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2008. – С. 197–203. 9. Право України. – 2005. – № 5. – С. 36–38. 10. Закон України: Про судоустрій і статус суддів // Урядовий кур'єр. –

2010. – № 148 (12 серпня). – С. 7–26. 11. Інструкція з проведення виконавчих дій, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 15.12.1999 р. № 74/5 із змінами і доповненнями станом на 17.11.2009 р. 12. Науково-практичний коментар до

Законів України «Про Державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження» / Аверьянов В., Горбунова Л., Комаров В., Відп. ред. Лаврінович О. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 320 с.

Чалых И.С.

*аспирант кафедры международного права и государственного управления,
Белгородский государственный университет (Россия)*

ЕВРОПЕЙСКИЙ ДОКТРИНАЛЬНЫЙ ОПЫТ В СФЕРЕ ГАРАНТИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

В современный период развития человеческого сообщества проблемы экологии обрели статус всеобщей значимости, ввиду что особое внимание им уделяется как на международном, так и национальном уровнях. Применительно к международному уровню экологические вопросы активно исследуются в рамках отдельных международных образований, в том числе, региональных. В последнем случае наиболее интересным представляется опыт Европейского сообщества в аспекте доктринального осмысления и правового регулирования экологической сферы. В рамках данной статьи предлагается рассмотреть такой элемент регулирования экологических проблем, как гарантирование экологических прав человека, являющих собой одну из значимых составляющих экологии в целом. Как отмечает ряд авторов, объем научно-практических источников, освещающих различные аспекты экологической сферы, разработанных в странах Европейского Союза (далее – ЕС), весьма значителен [2, 15], что позволяет в процессе исследования указанного аспекта гарантирования ориентироваться на европейский опыт и определить степень его применимости к эколого-правовой ситуации в современной России.

В первую очередь, учитывая избранный предмет исследования, представляется необходимым остановиться на конституционно-правовой составляющей процесса гарантирования экологических прав, исследуя современные европейские доктринальные позиции. Так, Флориан Эрмакора отмечает, что гарантирование прав и свобод человека, включая экологические, есть неотделимый элемент современной конституционной демократии [2, 16]. Следовательно, современное осмысление, уточнение и авторское формулирование научных позиций в рассматриваемой сфере можно рассматривать как значимый аспект гарантирования экологических прав, формирующий соответствующий научно-практический опыт. Поясним, что в данном ключе европейскими учеными исследуются различные аспекты реальной гарантированности экологических прав. Так, Ф. Эрмакора в своих исследованиях рассматривает следующие, наиболее важные –

с позиции автора, вопросы в сфере экологических прав: институциональное гарантирование экологических прав, применительно как к деятельности национальных судов, так и Европейского суда по правам человека и иных специализированных судов, основанное на качественной интерпретации конституционных норм и положений актов различного уровня об экологических правах; происхождение права на благоприятную окружающую среду и иных экологических прав, трансформации в их интерпретации в процессе становления и развития; пределы предоставления экологических прав различным субъектам права европейского сообщества; четкое формулирование понятия права на благоприятную окружающую среду как первоосновы экологических прав; процессуальная составляющая права на благоприятную окружающую среду как основание для принуждения стран-участниц ЕС в аспекте защиты нарушенных экологических прав и их реального судебного гарантирования; конкретизация конституционных положений и международных стандартов в области экологических прав в подзаконных актах ЕС [8, 17] и пр. Отдельно следует отметить и поддержать позицию автора о негативном влиянии на судебное гарантирование экологических прав того, что в Конвенции о защите прав человека и основных свобод [5] (далее – Конвенция) отсутствует легальное определение понятия права на благоприятную окружающую среду. В данной связи Европейский суд по правам человека в каждом случае обращения лица за защитой нарушенных экологических прав обязан устанавливать, до какой степени загрязнение окружающей среды нарушает основные права человека, отраженные в Конвенции. Причем в большинстве случаев, согласно позициям прецедентного права, таким основным правом выступает право на уважение частной и семейной жизни, что не всегда представляется логичным и обоснованным. Не менее важным представляется аспект конкретизации индивидуального права на благоприятную окружающую среду в подзаконных актах ЕС, где в качестве примера обычно приводится